

Paragrafın Yapı Yönü

Paragrafın yapısı konusunu; paragrafın bölümleri, paragraf oluşturma, paragraf tamamlama, paragrafı ikiye bölme, paragrafın akışını bozan cümle, cümlelerin yerini değiştirme olmak üzere altı ana başlıkta inceleyebiliriz:

1. Paragrafın Bölümleri

Paragrafı oluşturan cümlelerin her birisinin kendine özgü yeri vardır. Bir paragrafın ilk cümlesi ile son cümlesi aynı nitelikleri taşımaz. Ayrıca paragrafı oluşturan cümleler birbirleriyle hem yapı hem de anlam bakımından bir ilişki içerisindedir. Bu cümleler bir yargıyı birbirlerine bağlı olarak anlatır.

> Paragraf giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşur:

1.1. Giriş Bölümü

Genelde tek cümleden oluşan giriş bölümünde parçada anlatılacak konu verilir.

Giriş cümlesi bağımsızdır. Diğer cümleler giriş cümlesine biçimce ve anlamca bağlıdır. Kendinden önce de bir cümle varmış gibi bir izlenimi uyandırmamalıdır. Bu yüzden giriş bölümü cümlesinde, sanki giriş cümlesinden önce bir cümle varmış anlamını verebilecek olan “bu yüzden, bundan dolayı, kaldı ki, yine de, ama, fakat, oysa, çünkü, bunun için, ise, de ...” gibi bağlayıcı ifadeler yer almaz.

Örnek(ler):

» “Bunlar halkın ağaca verdiği önemi gösterir.”

Yukarıdaki cümle parçanın ilk cümlesi olamaz. Çünkü bu cümlede geçen “bunlar” ifadesinden biz, halkın ağaca önem vermesinin gerekçeleriyle ilgili yargıların daha önce söylendiğini anlıyoruz. Demek ki yukarıdaki cümle bir sonuç cümlesidir.

» “Ağaç sevgisi de halkımızın değerlerindedir.”

Bu cümle de parçanın giriş cümlesi olamaz. Çünkü bu cümle kendinden önceki bir cümlenin devamı niteliğindedir. Demek ki daha önce halkın başka değerlerinden söz edilmiş, daha sonra bu değerlerden biri olan “ağaç sevgisi”ne değinilmiştir.

» “Ağaç sevgisi toplumumuzun belleğine kazınmıştır.”

Bu cümle ise giriş cümlesi olmaya uygundur.

1.2. Gelişme Bölümü

Giriş cümlesinden sonra gelen ve onu açıklayan, girişte belirtilen konunun ayrıntılarıyla ele alındığı bölümdür. Düşüncelerin açıklanması, anlaşılır hale gelmesi, yerine göre ispatlanması için betimleme, öyküleme, örneklendirme, tanık gösterme, karşılaştırma, açıklama gibi anlatım teknikleri ve düşünceyi geliştirme yollarından yararlanır.

1.3. Sonuç Bölümü

Gelişme bölümünde anlatılan olay, düşünce ya da duyguların bir sonuca bağlandığı bölümdür. Bazen ana düşünce sonuç bölümünde verilebilir. Sonuç bölümünde “sonuç olarak, özetle, bundan dolayı, kısaca...” gibi bağlayıcı ifadeler bulunabilir.

Örnek(ler)

» “Günlük yaşamımızda kullandığımız birçok madde sağlığımızı tehdit ediyor. Öyle ki soluduğumuz havadan, yediğimiz yemeklerden bile vücudumuza bol miktarda zehirli kimyasal maddeler giriyor. Arabaların egzozlarından çıkan dumanlar, bacalardan havaya karışan yakıt dumanları da zehirli maddelerle dolu. Sadece dışarı mı? Evde de zehirli maddelerle çevrilmiş durumdayız. Evlerde kullandığımız böcek öldürücü ilaçlar, temizlik maddeleri vücudumuzu zehirleyen maddelerden sadece ikisi. Bu yüzden sağlıklı kalabilmek için yaşamımıza, yiyip içtiklerimize dikkat etmeli, sağlığımızın kıymetini bilmeliyiz.”

Yukarıdaki paragrafta "Günlük yaşamımızda kullandığımız birçok madde sağlığımızı tehdit ediyor." cümlesi “giriş”, Sondaki "bu yüzden" ile başlayan cümle “sonuç”, geri kalan kısım ise paragrafın “gelişme” bölümüdür.

2. Paragraf Oluşturma:

Paragraf oluşturma soruları yapboz oyunu gibidir. Karışık şekilde verilen cümlelerden anlamlı bir paragraf oluşturmamız istenir. Aslında bu cümleler bir paragraftır. Ama bize sınavlarda sormak için cümleler özellikle karıştırılır. Amaç, kompozisyon yeteneğinizi ölçmektir.

İşte, karışık şekilde verilen bu cümleleri dizerek anlamlı bir bütün oluşturmak yapboz oyunundaki gibi parçaların birbiriyle ilgilerini belirlemeye bağlıdır.

Burada dikkat edilecek noktalar şunlardır:

- > Öncelikle cümlelerin hepsi okunarak bu cümlelerin ne anlattığı belirlenmeye çalışılmalıdır.
- > Olay yazılarında olayın gerçekteşme sırası, fikir yazılarında ise düşünceenin mantık sırası belirlenmelidir. Bunlar yapılırken ilk cümle olabilecek ifade tespit edilmelidir.
- > Bu tip sorular seçeneklerden gidilerek de çok kolay bulunabilir.

Örnek

- » I. Çanakkale sırtlarını bombardıman ettiler.
- II. Bir topçu bölüğünde yalnız Seyit ve Ali adlı iki topçu eri kaldı.
- III. Oradan geçip İstanbul'u almaya çalışıyorlardı.
- IV. 1915 yılında düşman gemileri Çanakkale Boğazı'na gelmişlerdir.
- V. Oradaki askerlerimizin çoğu şehit düştü.

Bu cümlelerin hepsini okuduğumuzda Çanakkale Savaşı ile ilgili bir olayın hikâye edildiğini görmekteyiz. Yapacağımız iş, olayın gerçekleşme sürecini belirlemektir. Önce boğaza gemilerin gelmesi anlatılmalı. Gemilerin geliş amacı verilmeli. Sonra bombalama anlatılmalı. Bombalamadan sonra anlatılması gereken olay, askerlerimizin şehit düşmesi olacaktır. Yalnız şehit düşmeyen iki topçumuz vardır. Olay mantıken böyle sıralanmalı. Çünkü eylemlerden birinin gerçekleşmesi diğerine bağlıdır. Şimdi yaptığımız bu sıralamayı cümlelerle karşılaştıralım. Bu parçadan bir paragraf oluşturulduğunda sıralama IV – III -I – V – II şeklinde olmalıdır.

3. Paragraf Tamamlama:

» “Kalemi elime aldığım zaman bir şey yazmadan kalıyorum diyorsanız, bilgi tokluğu ve duygu zenginliğine sahip olmak için bol bol okuyunuz. Küçük yaşlardan itibaren kitaplarla dost olunuz. Kitapların o geniş dünyasına kulaç açtığınız zaman kendinizi daha mutlu ve güvenli hissedeceksiniz. Okudukça yazmaya karşı ihtiyacınız artacak ve ...”

Bu parçada yazmak ile okumak arasında bir ilişki kurulduğunu görüyoruz. Bunu, parçanın giriş cümlesindeki “Kalemi elime aldığım zaman bir şey yazmadan kalıyorum diyorsanız,...” varsayımına karşılık olarak, yine parçadaki “...bol bol okuyunuz.” ifadesinden anlıyoruz. Yani parçada, yazmak isteyenlere okumak tavsiye ediliyor. Parça “Okudukça yazmaya karşı ihtiyacınız artacak ve ...” şeklinde devam ettiğine göre parçayı tamamlayacak ifade “yazmak” ile ilgili bir ifade olmalıdır. Öyleyse bu paragrafı “elinizi kaleme uzatacaksınız.” şeklinde bir ifadeyle tamamlayabiliriz.

4. Paragrafı İkiye Bölme

Yazar konuyu işlerken her bir paragrafta konunun farklı bir yönünü işler. Anlattığı bir şeyden farklı bir şeye geçiş yaptığında, yeni bir paragrafa da geçmesi gerekir. Sınavlarda iki ayrı düşüncenin işlendiği bölümler bir paragraf olarak verilir ve bizden bu paragrafı bölmemiz istenir.

- > Bu tip sorularda yapılacak iş, her bir cümlede anlatılanı bir iki sözcükle belirlemektir. Daha sonra belirlenen bu ifadeler karşılaştırılmalıdır.

Görülecektir ki bir kısım cümlelerde bir konudan bahsedilirken, diğer cümlelerde ise başka bir konudan söz ediliyor. Yapılacak en son iş; yeni, farklı konuya geçilen ilk cümleyi veya konuyla ilgili bakış açısının değiştiği ilk cümleyi belirlemektir.

Örnek

» “Heykelcilik, ilk insandan beri var olan bir sanat dalı. İlk insanlar; etkilendikleri, beğendikleri, saygı duydukları, onurlandırmak ya da anlamak istedikleri varlıkların heykellerini yaptılar. Heykelcilik sanatında ilk insanlardan bugüne çok yol alındı. Eskiden ilkel aletlerle yapılan bu güzel sanatlar şimdilerde modern aletlerle yapılmaya başlandı.”

Yukarıdaki paragraftaki "heykelcilik sanatında ... " şeklinde başlayan ifadeyle farklı bir konuya geçildiği için paragraf bu bölümden ikiye ayrılabilir.

5. Paragrafın Akışını Bozan Cümle

Bir tren düşünün. Bir vagonu gri renkli, diğerlerinin hepsi siyah...

Düşüncenin akışını bozan cümle gri renkli vagon gibidir.

Paragrafı oluşturan cümlelerin hepsi aynı düşünce etrafında örgülenir, aynı konuyu anlatır. Yani her paragrafta bir konu işlenir. Farklı bir konu, farklı bir paragraf demektir. İşte düşüncenin ya da anlatımın akışını bozan bu tür sorularda diğer cümlelerden farklı bir konuyu işleyen cümleyi bulacağız.

> Bazen paragrafta bir konu anlatılırken farklı bir düşünce veya konunun farklı bir yönü bir cümle hâlinde araya girer. Düşüncenin akışını bozan cümlelerin sorulduğu sorularda bizden istenen, işte bu farklı cümleyi bulmaktır.

> Bu soruların çözümünde yapılacak iş; her bir cümlenin ne anlattığını, bir iki sözcükle belirlemektir. Sonra bu belirlemelerimizi karşılaştırmaktır. Görülecektir ki bir cümle haricinde hepsi aynı konudan veya konunun aynı yönünden bahsediyor. Farklı konudan bahseden cümle, düşüncenin akışını bozan cümledir.

> Bu tip sorular “parçanın bütünlüğüne uymayan, parçayla çelişen, düşüncenin akışını bozan, anlatımın akışını bozan, parçayla tutarlı olmayan cümle” şeklinde karşımıza çıkar.

Örnek

» “Bundan yaklaşık yirmi yıl önce yazılı olarak haberleşmek için mektup kullanıyorduk. Bu yolla mektupların yerine varması günlerce, bazen haftalarca sürüyordu. (Bugün, haberleşmek için çoğunlukla elektronik posta (e-posta) kullanıyoruz.) Hatta çok uzaktaki tanıdıklarımıza mektupların aylar sonra ulaştığı bile oluyordu.”

Yukarıdaki paragrafta yıllar önce haberleşmek için mektup kullandığımızdan ve bu mektupların gönderilen yerlere ulaşma sürelerinden bahsedilirken altı çizili kısımda günümüzde e-posta kullandığımız belirtilmiş. Parantez içine alınan kısımda anlatılan parçanın bütünlüğüne ve anlam akışına uymadığından parçanın anlam akışını bozmuştur.

6. Cümlelerin Yerini Değiştirme

şiiir veya düz yazıdan oluşan her parçanın bir konusu vardır. İyi bir parça kendi içinde konu bütünlüğüne sahiptir. Parçalar daha önce de değindiğimiz gibi giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.

- > Parçayı oluşturan cümleler anlamca birbirlerine bağlıdır. Biri diğerinin varlığını gerektirir. Özellikle olay anlatan parçalarda, zaman sıralaması vardır. Düşünce paragraflarında ise mantık sırası vardır. Yer değiştirilecek cümleleri bulurken bu noktalara dikkat etmek gerekir.
- > Bu tür sorularda çözüme seçeneklerden de gidilebilir.